

wywłaszczenia przez określenie przesłanek, które nie usprawiedliwiają wywłaszczenia na rzecz podmiotów prywatnych. Ważnym merytorycznie ustaleniem Autora, wywiedzionym z analiz odpowiednich orzeczeń FTK jest wskazanie na sytuacje, kiedy nie dochodzi do wywłaszczenia podmiotu prywatnego energetyki jądrowej, chociaż ogląd istoty podejmowanych przez władze publiczne działań wobec podmiotu prywatnego – zwłaszcza wytwórcy energii przez wykorzystanie energetyki jądrowej, mógłby wskazywać na występowanie elementów znamienych dla wywłaszczenia. Pogląd ten uwzględnia działania władz publicznych, które prowadzą do władczygo przymuszania właścicieli reaktorów jądrowych do ograniczenia czasu ich pracy czy też ograniczenia mocy elektrowni jądrowych. Trybunał wskazuje zarazem na celowość konsensualnego rozwiązywania problemów wskazanych ograniczeń, co odpowiada koncepcji ich stawiania poza sferą, w której władzy przysługuje swoboda o treści uznania za wywłaszczenie. Trybunał zastrzega bowiem instytucję wywłaszczenia w energetyce jądrowej przede wszystkim dla realizacji celu publicznego, ujmowanego w kategoriach właściwych dla dobra ogółu.

W rozważaniach rozdziału II znajdujemy odniesienia do poprzedzających je ustaleń, które w rozdziale I odniesiono do systemu prawa Niemiec oraz Federalnego Trybunału Konstytucyjnego w kształtowaniu konstytucyjnego rozumienia praw i wolności, podlegających ochronie w związku z przyjmowaniem przez państwo i kraje związkowe rozwiązań normatywnych. W kontekście omawianych relacji między Ustawą Zasadniczą i aktami normatywnymi, weryfikowanymi przez Trybunał w związku z zarzutami naruszenia Ustawy Zasadniczej, wyjaśniono obszernie zainteresowanie FTK energetyką jądrową przez przywoływanie nie tylko odpowiednich orzeczeń trybunalskich. Autor przedstawił historię tego zainteresowania z perspektywy zwłaszcza rozwoju energetyki jądrowej oraz pobudzania zainteresowania jej problemami prawodawcy federalnego czy władz krajowych, uprawnionych do przyjmowania regulacji normatywnych.

Ważne znaczenie dla wyników analiz w tej części pracy miały charakterystyki znaczenia regulacji konstytucyjnych. Autor wyróżnił dla realizacji tak sformułowanego zamiaru badawczego postanowienia Ustawy Zasadniczej, które FTK uznaje za właściwe dla ocen odnoszonych do legislacji, prowadzącej do unormowań energetyki jądrowej w różnych jej aspektach.

Przywoływał i analizował orzeczenia odnoszone zwłaszcza do aktów normatywnych przyjmowanych dla stanowienia o normatywnym wyrazie polityki energetycznej oraz względach bezpieczeństwa energetycznego, którego elementem treściowym i zadaniem władz publicznych jest także ochrona przed negatywnymi skutkami energetyki jądrowej. Zestawiał przy tym regulacje Republiki Federalnej oraz uprawnienia prawotwórcze krajów związkowych – w tym kompetencje delegowane (art. 83 Ustawy Zasadniczej), co pozwoliło na ustalenie – z uwzględnieniem orzecznictwa FTK, nie tylko granic w podziale uprawnień normodawczych między państwem i krajami związkowymi (art. 74 ust. 1 pkt 11a oraz art. 73 ust. 1 pkt 14 Ustawy Zasadniczej). Wskazał także na pola konfliktów, które wymagały interwencji trybunalskiej.

Podobnie do zapowiedzi i ich realizacji przy omawianiu w rozdziale I źródeł prawa energetyki jądrowej, uwzględniano w charakterystykach kompetencji prawotwórczych nie tylko właściwe treści wywiedzione z Ustawy Zasadniczej. Konsekwentnie - prowadzono rozważania na ten temat także z uwzględnieniem w kontekście ustrojowego, społecznego czy ekonomicznego ich przyjmowania. Czytelnik może nawet mieć wrażenie, że Autor zbyt pilną uwagę kieruje na omawianie owego kontekstu pozanormatywnego, co jednak jest konsekwencją przyjętego przez Autora założenia badawczego o istotnych związkach prawa energetyki jądrowej z aspektami społeczno-gospodarczymi ujęć treściowych wysłowionych w regulacji, które tworzą tę dziedzinę prawa.

Autor wykazał znaczenie orzecznictwa FTK przy sporach o interpretację relacji między Federacją i krajami związkowymi odnośnie uprawnień regulacyjnych. Przedmiotem sporów były zwłaszcza granice odpowiedzialności krajów związkowych za zarządzanie sytuacjami kryzysowymi czy też przejmowanie przez kraje uprawnień do prowadzenia polityki energetycznej w wybranych i szczegółowych jej aspektach przez tworzenie własnych służb odpowiedzialnych przed władzami krajowymi. Zjawisko określane jako „administracja cienia” (s. 113 i n.) barwnie w ornamentyce słownej oddaje intencje Autora przedstawienia relacji między administracją federalną i administracją krajów związkowych, kiedy państwo tworzy agendy w krajach związkowych dla realizacji własnych zadań, ale także w reakcji na kreowanie przez kraje własnej administracji w energetyce jądrowej. Instytucje federalne tworzone w krajach związkowych przejmują m.in. zadanie wykonywania funkcji

nadzoru i kontroli wobec organów krajowych, co ma zwłaszcza sprzyjać jednolitej interpretacji prawa federalnego przez uwzględnianie instrukcji Federacji (s. 113). Autor słusznie wskazał zarazem na przypadki uznawania przez FTK takich instrukcji za wadliwe w związku z ich usytuowaniem poza konstytucyjnym systemem źródeł prawa. Widoczne jest także przenoszenia do wydawanych przez administrację Federacji przepisów administracyjnych, konkurencyjnych wobec prawa, przyjmowanego przez kraje związkowe (s. 120-121).

Omówione w poprzednich rozdziałach pracy zjawiska policentryczności oraz prywatyzacji stanowienia prawa energetyki jądrowej zostały szerzej omówione z odniesieniami do bezpieczeństwa instalacji jądrowych. Autor w analizach charakteryzujących ujęcia normatywne bezpieczeństwa tych instalacji wykazał, że FTK konsekwentnie wywodzi przesłanki tych regulacji z Ustawy Zasadniczej.

Za interesujące uznaję rozważania na temat procedur legislacyjnych w Bundestagu oraz Bundesracie, które prowadzą do stanowienia ustaw regulujących problemy bezpieczeństwa reaktorów jądrowych. Autor powiązał bowiem rozważania o obowiązujących treściach regulacyjnych z kontekstem politycznym, który towarzyszył pracom - zwłaszcza w Bundesracie - przy przyjmowaniu właściwych dla tego bezpieczeństwa rozwiązań prawnych (problem układów blokujących większość rządową – s. 134).

W zakres przedmiotowy ważnych rozważań dla omawianej części pracy wpisują się także analizy regulacji dwustronnych i wielostronnych, zawarte w aktach prawnomiędzynarodowych. Wskazano zwłaszcza na deficyty w ujęciach normatywnych problemów ważnych dla bezpieczeństwa instalacji energetyki jądrowej – co odniesiono do ich lokalizacji czy egzekwowania od państw przestrzegania ustalonych w tych aktach obowiązków – szczególnie przy lokalizacji reaktorów jądrowych w regionach przygranicznych (s. 140 i n.).

Ujęcie źródeł prawa Niemiec w sferze bezpieczeństwa jądrowego i reaktorów jądrowych uznaję za kompleksowe. Autor w swym podejściu do tej problematyki omówił bowiem przede wszystkim rozwiązania ustawowe. Wskazał na sytuację urzędów czy innych agencji federalnych oraz odniesione do nich zadania i obowiązki, odpowiednie dla problematyki bezpieczeństwa

reaktorów. Omówienie ustaw uzupełniono analizami zawartymi w rozporządzeniach federalnych. Za wartość odrębną w tej części rozważań uznaję przede wszystkim analizy poświęcone regulacjom, które zostały przyjęte w aktach o charakterze szczególnym (powszechne przepisy administracyjne, obwieszczenia Federacji oraz rekomendacje i wytyczne). W tych rozważaniach Autor wychodzi poza opisową i sprawozdawczą prezentacji przywoływanych rozwiązań prawnych, co niekiedy zauważamy w charakterystykach regulacji ustawowych. I tak – w omówieniach przepisów administracyjnych, wydawanych przez organy administracyjne i adresowanych w zasadzie do jednostek podporządkowanych, zwrócił uwagę przejmowanie do ich treści rozwiązań regulacyjnych o charakterze normatywnym, które mogą stanowić podstawę decyzji administracyjnych, adresowanych na zewnątrz układów administracyjnych, w których w istocie powinny obowiązywać. Pewne pierwiastki normatywnego regulowania Autor znajduje także w obwieszczeniach Federalnego Ministerstwa Ochrony Środowiska, Ochrony Przyrody i Bezpieczeństwa Reaktorów czy w rekomendacjach Komisji Budowy Reaktorów oraz Komisji Ochrony przed Promieniowaniem (rekomendacje i wytyczne). Co więcej – również akty Komisji Ochrony przed Promieniowaniem (zbiory reguł dotyczące technik jądrowych) zawierają rozwiązania, które – jak pisze Autor (s. 161) mogą prowadzić do „ograniczenia ustawodawcy federalnego”. Potwierdzono tym samym przyjęte w pracy założenie badawcze o wychodzeniu przez Federalny Trybunał Konstytucyjny w analizach ochrony praw i wolności jednostek poza utrwalony konstytucyjnie system prawa. Trybunał obejmuje w swoich analizach regulacje, które wkraczają na pola zajmowane przez ustawy i akty z nimi konstytucyjnie powiązane. Pozaustawowe inicjatywy regulacyjne sposób istotny mogą przesądzać o właściwym znaczeniu rozwiązań ustawowych.

Powiązane z powyższym ustaleniem są badania, które zostały ujęte w rozważaniach, zamieszczonych w rozdziale IV. Omówiono w nich współczesne znaczenie prawa Unii Europejskiej – ze szczególnym zwróceniem uwagi na Euroatom i jego misję oraz jej skutki w konstytucyjnym porządku prawnym Republiki Federalnej Niemiec. Widać słabnący wpływ Euroatomu na „niemieckie prawo publiczne” (s. 178), którego aktywność koncentruje się na bezpieczeństwie instalacji jądrowych. Euroatom tym samym nie jest już tą

instytucją, która istotnie wpływała na regulacje federalne, przyjmowane przy narodzinach i rozwoju energetyki jądrowej w Niemczech.

Autor wzmocnia wartość swoich spostrzeżeń o postępującym wzmocnieniu roli Federacji także w rozdziale V. Omówiono w nim problematykę bezpieczeństwa w energetyce jądrowej z perspektywy zagospodarowania odpadów radioaktywnych. W tak określonym przedmiocie rozważań znalazła się problematyka fizycznego zagospodarowania odpadów oraz zagadnienia zabezpieczenia przed emisjami promieniowania jonizującego. Doktorant słusznie rozpoczął swoje analizy od uporządkowania terminologii i określeń, przyjmowanej dla oznaczenia zjawisk i spraw (treści regulacyjne), które podlegały unormowaniom dla zagospodarowania odpadów – odpady, materiały, usuwanie materiałów radioaktywnych. Pozwala to czytelnikowi na właściwe rozumienie treści regulacyjnych – np. odnośnie „prawdziwego usuwania materiałów radioaktywnych (s. 189 i n.), ujętych w ustawach, oraz sprzyja właściwemu ustaleniu relacji między nimi.

Znaczenie ustaleń w tej części wzmocniają analizy, w których zestawiono regulacje konstytucyjne odnośnie problematyki odpadów (materiałów radioaktywnych) z orzecznictwem FTK na ten temat. Autor wykazał przede wszystkim, że Ustawa Zasadnicza zajmuje się odpadami radioaktywnymi niezależnie od ogólnych problemów energetyki jądrowej. Dla przeprowadzenia analiz o tak zakreślonym celu badawczym, sporządził - za porządkiem konstytucyjnym - podział materiałów radioaktywnych z uwzględnieniem ich zagospodarowania (s. 204): „bezpieczne ponowne użycie” oraz „przekazanie bezpośrednio do wiecznego składowania”. Podział ten stanowił inspirację do analiz nad właściwością regulacyjną Ustawy Zasadniczej wobec zagospodarowania odpadów oraz do zestawienia tej właściwości wobec ujęć normatywnych przyjętych w ustawie Prawo atomowe. Podstawą dla rozważań były oczywiście orzeczenia FTK.

Autor wykazał przez przywoływanie stanowiska FTK, że podstawowa rola w zakresie unieszkodliwiania odpadów radioaktywnych należy do Federacji. Podmioty prywatne nie są zdolne do przejęcia od Federacji tych obowiązków, bowiem nie mają przede wszystkim technicznych możliwości wiecznego składowania odpadów. W takim stanie rzeczy widzieć należy także brak regulacji prawnych, które nakładałyby na podmioty prywatne obowiązki w

zakresie owego wiecznego składowania odpadów radioaktywnych. Trybunał wywiódł również z Konstytucji, że to na Federacji spoczywa obowiązek przyjmowania regulacji, które powinny sprzyjać zapobieganiu zagrożeniom związanym z promieniowaniem radioaktywnym (s. 198). Wreszcie analizy orzeczeń FTK pozwoliły Autorowi na wykazanie, że Trybunał uznaje za problem konstytucyjny także ponowną obróbkę materiałów radioaktywnych (paliwa jądrowego) (s. 207 i n.). Pozostaje ona bowiem w istotnych związkach z bezpieczeństwem w dziedzinie energetyki jądrowej. Federacja jest również odpowiedzialna za stworzenie bezpiecznych warunków składowania paliwa jądrowego na terytorium Niemiec, co oznacza wywiedzenie zakazu jego wywozu za granicę. Autor wykazał także, że FTK widzi znaczącą rolę dla społeczeństwa obywatelskiego w kształtowaniu roli państwa przy zagospodarowaniu odpadów jądrowych. Wygaszanie reaktorów jądrowych i ich dekontaminacja rodzą bowiem zjawiska, które należy oceniać z perspektywy konstytucyjnie chronionych praw i wolności obywateli (jednostek).

Wymiar konstytucyjny mają również problemy składowania materiałów radioaktywnych (rozdział VI). Autor wykazał, że przyjmowane i obowiązujące regulacje prawne w sprawach składowania podlegają weryfikacji w orzecznictwie FTK przede wszystkim przez wskazania na obowiązki władz publicznych wobec podmiotów działających w sferze energetyki jądrowej. Autor uwzględnia w analizach przywoływanych szczegółowych rozwiązań ustawowych lub zawartych w innych aktach prawnych przyjmowane przez Trybunał warunki uznawania tych regulacji za spełniające standardy konstytucyjne. Swoje przekonania wzmacnia analizami, w których przedstawia racje prospołeczne czy ekonomiczne. Analizy te nawet w pewnych partiach rozważań zajmują ważne miejsce w argumentowaniu za afirmatywnym lub negatywnym stanowiskiem o przydatności ocenianych rozwiązań prawnych – np. odnośnie celowości uznawania podziałów składowisk na tymczasowe i wieczne. O wynikach omawianych analiz przesądzają jednak ustalenia i wnioski, które Autor wywodził z badań nad prawnymi (konstytucyjnymi) problemami składowania odpadów jądrowych; orzecznictwo FTK w sposób istotny inspirowało Doktoranta do formułowania prezentowanych poglądów – co odnośnie np. do przyjętej przez Trybunał koncepcji „praktycznego wykluczenia” ryzyka naruszenia praw podstawowych, przejętej także w orzecznictwie administracyjnym.

W analizowanym przez Autora orzeczeniu z 12 listopada 2008 roku znajdujemy szczególnie trafne rozważania na temat wymagalnego poziomu ochrony w przypadku składowania tymczasowego przez producenta energii z reaktorów jądrowych, który powinien być ustalany „na podstawie praktycznego rozeznania co do tego, na czym można poprzestać” (s. 235 i n.). Oznacza to, że różnego rodzaju ryzyka, które niesie tymczasowe składowanie powinny być wykluczone przez podjęcie odpowiednich zabezpieczeń – ale „zgodnie z aktualnym stanem wiedzy i techniki” (s. 238).

Istotne znaczenie w wyborze koncepcji składowania (unieszkodliwiania) odpadów radioaktywnych ma prywatyzacja zadań i odpowiedzialności, odniesionych do owego składowania. Szczególnej uwagi wymaga zwłaszcza przekazywanie podmiotom prywatnym odpowiedzialności za właściwą realizację zadań, co może wiązać się z ryzykiem wystąpienia po ich stronie presji na uwzględnianie przesłanek ekonomicznych (obniżanie kosztów składowania) oraz zmniejszaniem troski o zachowanie wymogów bezpieczeństwa przed skutkami promieniowania (s. 211). Z tej właśnie perspektywy Autor oceniał możliwości i warunki prywatyzacji składowania odpadów, co nie zawsze jest możliwe czy wręcz dopuszczalne w świetle ochrony konstytucyjnych wartości, wywodzonych przez FTK z Ustawy Zasadniczej. Na ustawodawcy ciąży tym samym odpowiednie rozłożenie ciężarów wywodzonych z podziału odpowiedzialności za właściwe składowanie materiałów jądrowych.

Powyższe stwierdzenie kieruje uwagę Autora na problematykę odpowiedzialności za szkody wywołane składowaniem. Szczególną uwagę poświęcił analizom prawa i orzecznictwa trybunalskiego odnośnie podziału tej odpowiedzialności wobec podmiotów, które zostały dotknięte negatywnymi dla ich interesów majątkowych skutkami składowania, między Federacją i podmioty prywatne składujące (producent energii i inne podmioty). W tym kontekście za ważne merytorycznie uważam rozważania na temat możliwości odnoszenia odpowiedzialności do państwa (§ 839 BGB w zw. z art. 34 Ustawy Zasadniczej) za działania podmiotów prywatnych czy odpowiedzialności funkcjonariusza publicznego oraz analizy charakteryzujące przydatność koncepcji powierzenia urzędu publicznego dla ustalenia podmiotu odpowiedzialnego (prywatnego).

Dobrze czyta się rozważania, w których Doktorant przedstawił charakteryzowane w niemieckiej doktrynie prawa konstytucyjnego oraz administracyjnego możliwości organizacyjne finansowania kosztów składowania materiałów jądrowych czy wygaszania reaktorów i ich dekontaminacji. Wskazał na przydatność wybranych instytucji, znanych współcześnie i przywoływanych w doktrynie oraz orzecznictwie sądowym (np. fundusz celowy, fundacja) jako odpowiednich dla finansowania. Szeroko zostały omówione zarazem problemy związane z zakresem odpowiedzialności Federacji oraz krajów związkowych za przygotowywanie koncepcji składowania materiałów radioaktywnych (rozd. VII).

Szczegółowo został opisany spór między Bawarią i Federacją, który wymagał interwencji FTK. Wyrok został wydany w związku z konkurującą kompetencją Federacji (s. 281), aktualną w czasie procedowania przed Trybunałem w sprawie wywołanej przez Bawarię. Broniąc Federacji, Trybunał zarazem wskazał – już po przyjęciu w 2013 roku ustawy o sposobie poszukiwania i wyboru lokalizacji dla wiecznego składowania odpadów radioaktywnych, która powróciła do koncepcji Gorleben – na płaszczyzny kooperowania przy wyborze lokalizacji wiecznego składowania (państwo-kraj, państwo-społeczeństwo, między członkami społeczeństwa – grup społecznych).

Widoczna jest przydatność tych rozważań dla innych państw, które nie mają doświadczeń z energetyką jądrową. Pogląd ten odnosi się zwłaszcza do aspektów społecznych procesów przygotowywania regulacji prawnych czy też ich stosowania. Autor przywołując doświadczenia niemieckie z tej perspektywy, pokazuje także na ich negatywne skutki (problemy związane z tzw. paktującą demokracją – s. 300) oraz przyjmowane w ustawodawstwie niemieckim i praktyce politycznej remedia wobec zagrożeń występowania sporów o interpretację rozwiązań ustawowych czy też w sytuacjach, kiedy dochodzi do takich kontrowersji (ciągłość prac instytucji odpowiedzialnych za wybór lokalizacji wiecznego składowiska – także w wymiarze politycznym, transparentność (informowanie społeczeństwa) tych prac. Wyróżniając za prawodawcą niemieckim etapy postępowania prowadzonego w celu wskazania na lokalizację, Autor słusznie przyjął zarazem założenie, że istotną rolę dla uzyskania konsensusu należy przyznać instytucjom społeczeństwa

obywatelskiego (fora obywatelskie, biura obywatelskie czy konferencje obywatelskie).

O społecznych (obywatelskich) aspektach energetyki jądrowej traktuje także zamykający pracę rozdział VIII. Autor wyeksponował je w rozważaniach na temat koncepcji RESTRISIKO. Oczywiście nie oznacza to pominięcia w analizach czy też odsunięcia na drugi plan problemów prawnych składowania odpadów z elektrowni jądrowych. Autor poświęcił uwagę w rozważaniach na temat koncepcji Restrisiko omówieniu odpowiednich rozwiązań prawnych – ze szczególnym uwzględnieniem ich oceny z perspektywy Ustawy Zasadniczej. Przyjęcie takiego założenia badawczego wymagało oczywiście przywoływania odpowiednich orzeczeń FTK i ich oceny z uwzględnieniem konstytucyjnej ochrony praw jednostki.

Omówienie skutków działalności energetyki jądrowej niesie nie tylko korzyści płynące dla bezpieczeństwa energetycznego. FTK wywodzi z tej działalności także skutki oceniane negatywnie przez jednostki, środowiska społeczne czy też przez uwzględnienie prawnych przesłanek ochrony wartości wyróżnionych w Ustawie Zasadniczej (ochrona środowiska). Autor omówił starannie rodzaje ryzyka, które niesie energetyka jądrowa. Przedstawił w zarysie negatywną oraz neutralną koncepcje ryzyka (s. 331). Wyróżnił zarazem pojęcie niepewności i zestawiał ją z pojęciem ryzyka.

Powyżej przedstawione zróżnicowane kategorie skutków energetyki jądrowej, rozważane w kategoriach ryzyka, które niesie działalność związana z energetyką jądrową, pozwoliły na omówienie zarządzania ryzykiem w wyróżnionych w rozdziale VIII jego kategoriach. Słusznie przyjęto, że sporządzenie charakterystyki owego zarządzania wymaga uwzględnienia specyfiki różnego rodzaju skutków, które przynosi działalność w sferze energetyki jądrowej. Trafność takiego podejścia w badaniach została potwierdzona zwłaszcza w ocenach warunków transferu ryzyka (rozkład ryzyka) czy też prawnych przesłanek działań, które sprzyjają jego usuwaniu lub osłabianiu negatywnych aspektów działań związanych z energetyką jądrową (obniżanie poziomu ryzyka – s. 333). Wskazano zarazem na różne możliwości zachowania państwa w związku z oceną skutków tych działań w sytuacjach konfliktów społecznych – w tym jednostek lub grup społecznych z państwem. Wywiódł z omawianych orzeczeń FTK kierunki rozstrzygnięcia sytuacji

konfliktowych (decyduje większość, możliwości uzyskiwania konsensusu – też przez zawieranie porozumień czy też przez wyczekiwanie – s. 340). Wyróżnione koncepcje rozstrzygnięć zostały przywołane w analizach konkretnych przypadków energetyki jądrowej, rozstrzyganych w wybranych orzeczeniach FTK. Pozwala to czytelnikowi na zrozumienie intencji i stanowiska Trybunału, który w swoich interpretacjach Ustawy Zasadniczej uwzględnia w istotnym stopniu ryzyko, które nie daje się wyeliminować (Restrisiko). Widoczne jest zwłaszcza rozsądne podejście trybunalskie w ocenach tego ryzyka przez wskazania na potrzebę uwzględniania stanu wiedzy (s. 354) czy świadomości społecznej (natura ludzkiego poznania – s. 353).

Władze publiczne podlegają ochronie przed zarzutami przekraczania granic rozsądnego ryzyka, jeżeli wykażą uwzględnienie powyższych przesłanek w przyjmowanych przy wydawaniu decyzji ocenach – także w sytuacjach, kiedy uwzględniając aktualny poziom wiedzy nie da się oszacować przyszłego ryzyka i skutków dozwolanej działalności.

Uznanie władz publicznych ma jednak swoje granice, które Autor zarysował kierując się poglądami FTK, ujętymi w przywoływanych orzeczeniach. Zwłaszcza należy odmówić zezwoleń, jeżeli w stanie techniki uwzględnianej przy wydawaniu zezwolenia nie jest możliwe oszacowanie skutków zezwolenia. Podobnie ważne i inspirujące dla polskiej nauki prawa są rozważania, uwzględniające orzecznictwo FTK o społecznej percepcji Restrisiko, która z kolei nie zawsze powinna przesądzać o negatywnej ocenie przyjmowanych rozstrzygnięć; jednostka nie zawsze jest zdolna wyzwolić w sobie wolę obiektywnej oceny korzyści i zagrożeń, które niesie energetyka jądrowa. FTK zarazem – zwłaszcza w orzeczeniach wydanych po katastrofie w Fukuszymie, zwracał uwagę ustawodawcy na celowość uwzględniania w ujęciach rozstrzygnięć ustawowych oraz wykonawczych poziomu ich akceptacji społecznej, co powinno prowadzić do ograniczania przez władze publiczne granic ryzyka koniecznego („apetytu na ryzyko” – s. 369). Uwzględnienie przez ustawodawcę owego poziomu społecznej tolerancji na ryzyko jest zgodne – zdaniem FTK – z Ustawą Zasadniczą.

Uwzględnienie przez Autora orzecznictwa FTK w analizach o prawno-konstytucyjnych problemach Restrisiko, prezentowanych w ciekawej narracji, która sprzyja dostępności do myśli Autora czytelnikom bez przygotowania do

analiz naukowych na temat wpływu społeczeństwa na stanowienie prawa, pozwoliło przede wszystkim na sformułowanie wielu wartościowych spostrzeżeń na temat stanowiska niemieckiego ustrojodawcy odnośnie wpływu społeczeństwa na stanowienie prawa oraz granic swobody przy stanowieniu prawa w sprawach szczególnie wrażliwych dla interesu jednostki.

3. Rozprawa doktorska Pana mgra Roberta Rybskiego *Konstytucyjne aspekty energetyki jądrowej w orzecznictwie Federalnego Trybunału Konstytucyjnego oraz w ustaleniach niemieckiej nauki prawa konstytucyjnego, Warszawa 2018*, napisanej pod kierunkiem Prof. dr. Marka Zubika, należy do wartościowych opracowań naukowych w nauce prawa konstytucyjnego. Wysoko oceniam również jej poziom naukowy z uwzględnieniem problemów prawno-administracyjnych energetyki jądrowej. Autor wykazał szczególną znajomość nie tylko właściwych dla tematu dysertacji regulacji prawa niemieckiego. Uwzględnił w swoich rozważaniach dorobek orzeczniczy Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, wykazując w nich wysokie kompetencje do jego analizy i zestawiania z odpowiednimi regulacjami Ustawy Zasadniczej. Uznaję za wyróżniającą również znajomość Autora niemieckiej nauki prawa konstytucyjnego oraz umiejętne korzystanie z jej dorobku w badaniach i dokumentujących je rozważaniach. Ustalenia sformułowane w ocenianej pracy doktorskiej wzbogacają naszą wiedzę o prawno-konstytucyjnych problemach energetyki jądrowej oraz kontroli konstytucyjnej regulacji prawnych właściwych dla energetyki jądrowej. Rozprawa doktorska Pana Roberta Rybskiego spełnia wymagania wskazane w art. 13 ustawy z dnia 13 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2017 r., poz. 1789) co uzasadnia sformułowanie wniosku o podjęcie odpowiedniego postępowania w celu nadania Panu Robertowi Rybskiemu stopnia naukowego doktora nauk prawnych w dziedzinie prawo konstytucyjne.

